

УДК 321(477.8)

ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНІ ОРІЄНТИРИ УКРАЇНИ В ТЕОРЕТИЧНІЙ СПАДЩИНІ ТА ПРАКТИЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ СТЕПАНА БАНДЕРИ У МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД ХХ СТ.

Тарас Стародуб

*Національний університет «Львівська політехніка»,
Інститут гуманітарних та соціальних наук,
кафедра політології та міжнародних відносин,
вул. Степана Бандери, 12, 79000, м. Львів, Україна*

У статті досліджуються зовнішньополітичні орієнтири та геополітичні погляди Степана Бандери у міжвоєнний період ХХ ст. під час національно-визвольних змагань українського народу проти польської та радянської окупації українських земель.

Ключові слова: Бандера, національно-визвольна боротьба, зовнішньополітичні орієнтири, ОУН, міжнародна політика, націоналізм.

Актуальність цієї теми визначається контрверсійністю постаті Степана Бандери, навколо якої ведуться жваві дискусії та полеміки з 1991 року, які особливо посилюються після Революції гідності. Степана Бандеру, з одного боку, ідеалізують, а з іншого – таврують зрадником. Його бренд використовують у політичній боротьбі українські політики. У свою чергу, багато критики та непідтверджених міфів висуваються на адресу Бандери з боку російських і польських політиків, які у своїй політичній боротьбі також використовують ім'я Степана Бандери та керованого ним українського національно-визвольного руху для активізації та прихильності націоналістично налаштованого електорату всередині своєї країни. Тож офіційна Варшава називає боротьбу українського народу за свою незалежність на своїх етнічних землях геноцидом проти польського народу, а її провідника Степана Бандеру – терористом.

Тому автор дослідження, розвінчуючи стереотипи, поставив за завдання з'ясувати, які пріоритети Степан Бандера розставляв у зовнішньополітичній стратегії та яких геополітичних орієнтирів дотримувався під час національно-визвольної боротьби українців у міжвоєнний період польської та московської окупації українських земель. Як можна класифікувати відплатні акції та атентати УВО-ОУН у відповідь на польські утиски – тероризмом чи адекватною реакцією на антиукраїнські дії польської влади, що були покликани одночасно привернути увагу світової спільноти до українського питання та проінформувати про нестерпне становище українців у Польщі?

Життєвий шлях і творчу спадщину Степана Бандери досліджували Петро Мірчук [5], Дмитро Чайковський [9], Петро Дужий [7], Галина Гордасевич [8], Микола Посівнич [6], Олег Баган [11], Євген Перепічка [13], Олександр Сич [14] та інші вчені. Однак висезгаданими авторами недостатньо висвітлений і досліджений цілісний погляд на зовнішньополітичну діяльність і геополітичну стратегію Степана Бандери у міжвоєнний період польського та радянського поневолення з позицій апробації на цю проблематику української політичної думки націоналістичного спрямування.

Метою роботи виступає дослідження зовнішньополітичних орієнтирів і геополітичних пріоритетів Степана Бандери та їх практичної реалізації в період національно-визволь-

ної боротьби українського народу проти польської та радянської окупації в міжвоєнний період ХХ ст.

Світогляд Степана Бандери формувався під впливом нових політичних реалій програні українцями національно-визвольних змагань 1917–1920-х років та окупації Західної України Польщею, яка відразу почала застосовувати насильницько-асиміляційні заходи: насильне ополячення всіх сфер суспільного життя українців, переслідування української мови, масові арешти українських патріотів і заслання до концтаборів із використанням методів катування. Тому ще в юному віці Степан Бандера твердо займає позицію борця за незалежність України.

Від самого початку революційної боротьби і аж до самого її закінчення Степан Бандера, як і керована ним ОУН, стояли на непорушних позиціях української незалежності: «Провідна мета цілої діяльності і боротьби ОУН на цьому етапі – це здобуття Самостійної Соборної Української Держави. Цій меті ми підпорядковуємо все, що повинно їй служити» [9, с. 53].

У зовнішній політиці Степан Бандера керувався непорушним принципом опертя на власні сили, не відкидаючи можливості співпраці, але на рівних засадах: «Як визволення, так і оборона самостійності України може в основі спиратися тільки на власні українські сили, на власну боротьбу і постійну готовність до самооборони» [10, с. 9].

Водночас Бандера стверджував, що на шляху до національного визволення та здобуття незалежності Україна може мати також і союзників, але насамперед надійних: «Союзників нам треба мати в нашій визвольній боротьбі якнайбільше і якнайкращих, а передовсім справжніх. І їх Україна може мати. Але тільки тоді, коли сама буде боротися і коли сама буде сильна. Бо союзництво – це відношення обопільності. Його може мати той, хто сам щось дає і здобуває» [10, с. 9].

Як провідник Крайового проводу ОУН, С. Бандера одразу ж зайняв жорстку позицію щодо окупантів українського народу Польщі та СРСР, які, на його глибоке переконання, нічим не відрізнялися між собою у ставленні до українців. Він зумів чітко розставити політичні акценти та зовнішньополітичні пріоритети в боротьбі за незалежну Україну. І головне – зумів визначити чіткі завдання для українців у національно-визвольній боротьбі відповідно до конкретних зовнішньополітичних обставин, які на той час дуже швидко змінювалися.

Степан Бандера сформулював і послідовно втілював на практиці в життя основні стратегічні засади внутрішньої та зовнішньої політики ОУН, а саме:

- Суверенну Соборну Українську Державу можуть вибороти самі українці. У цій боротьбі необхідно враховувати міждержавні протиріччя;
- Для завоювання незалежності України необхідно використовувати всі легальні та нелегальні форми боротьби, зокрема збройні;
- Для здобуття й відстоювання своєї незалежності Україна повинна створити свої, згуртовані національною ідеєю, добре споряджені та вишколені збройні сили [9].

Зовнішньополітична діяльність ОУН міжвоєнного періоду переважно спрямовувалася на політичні переговори й пошук союзників, які вороже ставилися до Польщі та СРСР. Ще одним важливим напрямом було поширення ідеологічно-інформаційних видань для країн Західного світу, в яких висвітлювалася визвольна боротьба українського народу та українське питання загалом [11, с. 398].

Також в арсеналі ОУН міжвоєнного періоду залишались терористичні акти, які скеровувались проти найвизначніших представників окупаційної влади. Ці традиційні форми політичної боротьби ОУН мали відіграти вирішальну роль у підготовці збройного повстан-

ня на Західній Україні. Водночас атентати повинні були привернути увагу світової спільноти до українського питання і в такий спосіб активно сприяти вирішенню української національно-державної проблеми за допомогою зовнішньополітичних чинників [12, с. 265].

Зокрема, «Бюлетень КЕ ОУН на ЗУЗ» писав про ціль і значення таких акцій: «Акти терору супроти найвизначніших представників окупаційної влади – це приклад акцій, в яких їхній безпосередній ефект і політично-пропагандивний капітал як їх наслідок ми ставимо на рівні» [1, с. 26].

Найгучнішими актами індивідуального терору проти представників польської влади, які викликали широкий міжнародний резонанс, були вбивства шкільного куратора Гадомського та польського міністра внутрішніх справ Перацького. Перший атентат був покликаний продемонструвати перед цілим світом протест українського народу проти цілковитої колонізації української освіти. А вбивство Броніслава Перацького завдало величезного удару по авторитеті Польщі та було висвітлено у найпопулярніших газетах Європи.

Зокрема, одна з найбільших англійських газет «Манчестер Гардіян» із цього приводу писала таке: «Генерал Перацький був міністром внутрішніх справ; він був теж відповідальний за ганебну «пацифікацію» України у 1930 році. Українці видержували важкий гнет з пасивністю гідною подиву...» [цит. за 1, с. 27].

Подібний матеріал із поясненням причини обрання саме генерала Перацького як об'єкта терористичного акту для демонстративного протесту проти польської окупації західноукраїнських земель подавала чеська пресова агенція «Центропрес», яка назвала Перацького «кривавим міністром», що сплямив свої руки кров'ю тисячі невинних українців. Також багато інших зарубіжних газет описували вбивство міністра внутрішніх справ Польщі, на шпальтах яких своїм громадянам подавали інформацію про те, що Перацький був чільним представником і реалізатором безоглядного терору супроти поневолених Польщею українців, послідовного викорінювання всяких самостійницьких змагань і насильного «перевиховування» українців у покірних «співгромадян польської держави». За це його і постигла заслужена кара з рук українського революційно-самостійницького підпілля [цит. за 1, с. 28].

Варшавський процес над 12 членами ОУН, зокрема Степаном Бандерою, оунівці на чолі із своїм провідником перетворили на гучний пропагандистський захід національно-визвольної боротьби українців перед очима світової громадськості, водночас звинувативши Польщу в знуванні над українським народом. Адже судовий процес над українськими націоналістами викликав великий інтерес із боку країн Європи та Північної Америки, який висвітлювали на сторінках своїх видань представники української та закордонної преси.

Своєю поставою та переконливою поведінкою Бандера перед усім світом продемонстрував незламність українського революційного духу та здобув прихильне ставлення не тільки з боку іноземних журналістів, а через їхні репортажі із залу суду також в очах всієї світової громадськості, але й навіть серед польських громадян.

Зокрема, львівська газета «Новий час» зазначала: «Преса цілого світу вислала до Варшави своїх кореспондентів. Як-не-як, а на лаві підсудних було 12 згоданих членів широко розгалуженої революційної організації. Всі відчували і зрозуміли, що Варшавський процес – це не тільки сенсація, але й історична подія» [5, с. 95, 96].

Варшавський процес не тільки зумів привернути увагу світової громадськості до українського питання, але водночас змусив польських журналістів і політиків із повагою дивитися на визвольні змагання української нації, яка у важкій боротьбі виборює свої права як повноцінний суб'єкт міжнародної політики, а не як на «ворожу інтригу», придуману Австрією чи Німеччиною супроти поляків.

У статті «Справа найважливіша з важких» польські радикальні народовці зазначали: «Ми, польські народовці, маємо обов'язок найголосніше говорити про те, що є український народ, що він живе і бореться за своє право на життя. Саме ми мусимо розуміти й цінити героїчне зусилля українського народу, що від сотень літ не має своєї держави, що його русифікують, колонізують, роздирають, а він усе триває» [1, с. 53].

У такий спосіб Бандера, поставши перед судом, який вирішував питання його життя або смерті, зумів використати судовий процес для захисту прав української нації та поінформувати світову громадськість про національно-визвольну боротьбу українців проти польської окупаційної влади. Це був надзвичайно вдалий зовнішньополітичний захід, що привернув увагу до українського питання на міжнародному рівні та викликав із боку світової спільноти шквал гострої критики польської політики щодо українців, яка опиралася на жорсткі методи поліцейського терору.

На Львівському судовому процесі Степан Бандера відкрито виступив як крайовий провідник ОУН і на звинувачення з боку прокурора щодо виконання терористичних актів, які здійснювали члени УВО-ОУН, він, зокрема, заявив, що винуватцями цих актів, які і несуть моральну відповідальність за них, є польський уряд і польський народ, які потоптавши Божі та людські закони, поневолили український народ і такими діями спричинили до того, що український народ змушений захищатися та вбивати катів і зрадників. «Прокурор сказав, що на лаві обвинувачених засідає гурт українських терористів і їх штаб. Хочу сказати, що ми, члени ОУН, не є терористами. ОУН огортає своєю акцією всі ділянки національного життя... Тому в цій залі розглядали атентати, які виконувала Організація, міг би хтось подумати, що організація не рахується з людським життям і навіть з життям своїх членів. Коротко скажу: Люди, які весь час у своїй праці є свідомі, що кожної хвилини можуть самі втратити життя, такі люди, більше ніж хто-будь інший, уміють цінити життя. Вони знають його вартість. ОУН цінить дуже високо життя своїх членів, але наша ідея є в нашому понятті така велична, що коли йде про її реалізацію, то не одиниці, не сотні, але й тисячі жертв треба посвятити, щоб її зреалізувати» [1, с. 58, 60].

Про державницьке значення такої гідної поведінки Степана Бандери під час Львівського процесу у своїх мемуарах зазначав М. Климишин: «Це був провідник революційної організації, який не тільки знав, що він зробив і чому, а й умів це гідно з рацією поневоленого українського народу, який в безкомпромісній боротьбі з окупантами української землі революційним шляхом іде до своєї державної самостійності. Він знав, що належить сказати, що промовчати, чого домагатися і від чого категорично відмовитися» [5, с. 105].

Під тиском цих подій та обставин польська влада змушена була замінити смертну кару для Степана Бандери на довічне ув'язнення.

Згодом Степан Бандера у своїй праці «Перспективи національної революції» зазначає, що «не можна без моральної огиди дивитися на політику Польщі супроти України, Білорусі та Литви, не можна зрозуміти самовбивчого для польської нації змісту цієї політики. Польська політика щодо України протягом останніх 300 років виглядає жалюгідним сателітом московської політики, яка для самої Польщі, для історичної долі цілої нації завдала і завдає непоправної шкоди на довгі століття вперед» [9, с. 201].

Варто звернути увагу на те, що Степан Бандера не обмежував діяльність ОУН виключно проблемами, які стосувалися західноукраїнських земель, не меншого значення надаючи боротьбі проти більшовицького поневолення на сході України, часто використовуючи схожі методи. Особливо гучного міжнародного розголосу набув атентат у радянському консульстві у Львові, який виконав 22 жовтня 1933 року бойовик ОУН Микола Лемик. Жертвою атентату став не сам радянський консул, як це було заплановано, а високопо-

ставлений розвідник НКВД Алексей Майлов. Після цього Микола Лемик здався в руки польському правосуддю, щоб використати судовий процес для привернення уваги світової спільноти до спланованого Сталіним голодомору для знищення мільйонів українців.

Під час судового процесу Микола Лемик чітко озвучив причини та мотиви свого вчинку, який був спрямований проти поневолення радянською Москвою українського народу та його винищення плановим голодомором. Цей спланований антибільшовицький захід набув гучного розголосу по всьому світу, який на сторінках своїх видань висвітлювали польські та зарубіжні журналісти.

Цей вдалий дипломатичний захід, який завдав значного удару по авторитетові Москви в очах світової спільноти, був спланованим Степаном Бандерою та під його безпосереднім керівництвом виконаний членами ОУН. Про це особисто Степан Бандера зазначає: «Я особисто дав Лемикові наказ і подав йому мотиви та інструкції. Ми знали, що більшовики будуть у фальшивому світлі представляти це вбивство, тому ми рішили, що Лемик має віддатися в руки поліції і не стріляти до неї, щоб таким чином дати можливість зробити судову розправу» [1, с. 34, 35].

Під час Львівського судового процесу, коли польський прокурор звинувачував ОУН у намаганні зіпсувати відносини між Польщею та СРСР через атентат у радянському консульстві у Львові, Бандера не тільки рішуче відкинув їх, але й зауважив, що польсько-радянські відносини не можуть жодним чином впливати на політику ОУН: «Прокуратор сказав, що бодай побічним мотивом при вирішуванні атентату на советський консулят у Львові було те, що Організація хотіла зареагувати теж на налагодження польсько-більшовицьких взаємин, що хотіла їх попсувати. Я сам про цей атентат вирішив, я дав наказ його виконати і заявляю, що абсолютно не брали ми до уваги того моменту. Не тільки з практичних, але в першу чергу із засадничих мотивів. ОУН у своїй політичній програмі відкидає орієнтацію на кого-небудь. ОУН відкидає концепцію відбудови української держави при польсько-більшовицькій конфлікті. Взаємини польсько-більшовицькі не можуть рішати про наші політичні розрахунки. А втім, з історії знаємо, що всякі такі концепції гинули, а коли йде про Україну, то Польща з Москвою завжди годилася» [1, с. 60].

У своїй зовнішньополітичній діяльності та у своїх геополітичних поглядах Степан Бандера виключно керувався інтересами української нації та Української держави. Опертя на власні сили та очікування сприятливих міжнародних обставин було головним завданням ОУН та всього національно-визвольного руху, керованого Бандерою. Адже союзників можна мати лише тоді, коли українці будуть самі боротися, зуміють наростити мілітарну силу та створити свої власні, добре озброєні та вишколені збройні сили. І тільки за таких умов українці можуть сподіватися на підтримку зовнішніх сил і залучити на свою сторону справжніх союзників.

Саботажні акції та атентати були одним із головних інструментів зовнішньої політики УВО-ОУН цього періоду. І хоча це не зупиняло поневолювачів, проте в такий спосіб світові було продемонстровано, що українська нація веде національно-визвольну боротьбу за свою незалежну державу, застосовуючи будь-які методи для досягнення своїх цілей.

Варшавський і Львівський судові процеси довели, що на лаві підсудних перебувають не терористи, а борці за волю та незалежність проти польського та радянського поневолення. Саме Степан Бандера зумів задати тону всьому судовому процесу, який перетворився на дипломатичний форум із захисту інтересів української нації та продемонстрував перед цілим світом справжню сутність польської репресивної політики щодо українців.

Степан Бандера чітко визначив місце Польщі та СРСР у зовнішній політиці ОУН, зауваживши, що польська політика щодо України протягом останніх трьох століть вигля-

дає жалюгідним сателітом московської політики. Тому польсько-радянські відносини не можуть жодним чином впливати, як на внутрішньополітичну, так і на зовнішньополітичну позицію ОУН. Історія переконливо демонструє, що Польща з Москвою завжди знаходили спільну мову щодо українського питання.

Терористичні акти як засоби боротьби УВО-ОУН у міжвоєнний період відіграли вирішальну роль у приверненні уваги світової громадськості до боротьби українського народу за свою незалежність проти польського поневолення та активно сприяли висвітленню українського питання у європейській та американській пресі.

І хоча не вдалося привернути на свій бік хоча б одну зовнішню силу, яка б відкрито могла підтримати український національно-визвольний рух і його прагнення здобути Українську Соборну Самостійну Державу, все ж таки УВО-ОУН переконливо продемонструвала перед цілим світом, що збройна боротьба української нації проти окупантів, зокрема терористичні та саботажні акції, була адекватною відповіддю на масовий терор і насильницьке ополячення українців окупаційною владою Польщі.

Як зазначає Микола Посівнич, у світовій історії революціонери нерідко застосовували проти окупантів терор, який переходив із формату збройної боротьби окремої організації в загальнонаціональну визвольну боротьбу [5, с. 95].

Степан Бандера вважається скоріш за все практиком, аніж теоретиком націоналістичного руху, і власне міжвоєнний період його активної діяльності це підтверджує. Однак теоретична спадщина Бандери мала значний вплив і відіграла дуже важливу роль під час визвольної боротьби ОУН в Україні та за її межами. І сьогодні ідеологічні настанови Степана Бандери зберігають свою актуальність і затребуваність у політичному житті та державотворенні України. Тому його можна вважати одним із головних ідеологів і практиків українського націоналізму.

Отже, теоретичні погляди та практична діяльність Степана Бандери переконливо демонструють як антипольську, так і антирадянську спрямованість у зовнішньополітичних пріоритетах, свідчать про концепцію опертя на власні сили, не відкидаючи при цьому можливості використання третьої сторони як геополітичного орієнтира та потенційного союзника на міжнародній арені.

Подальше дослідження політичної діяльності Степана Бандери та його творчої спадщини дасть змогу спростувати всі міфи, накинуті Бандері радянською (російською) та польською історіографією, та дасть змогу українцям неупереджено та об'єктивно оцінити зовнішньополітичну складову його діяльності щодо здійснення національно-визвольної боротьби українського народу в конкретний історичний період часу і за відповідних міжнародних обставин.

Список використаної літератури

1. Мірчук П. Степан Бандера. Символ революційної безкомпромісовості. Нью-Йорк; Торонто: ООЧСУ, ЛВУ, 1961. 144 с.
2. Чайковський Д. Московські вбивці Степана Бандери перед судом. Мюнхен, 1965. 696 с.
3. Дужий П. Степан Бандера – символ нації. Частина друга. Львів, 1997. 384 с.
4. Гордасевич Г. Степан Бандера: людина і міф. Львів, 2008. 207 с.
5. Посівнич М. Степан Бандера. Харків: Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2015. 256 с.
6. Баган О. Націоналізм і націоналістичний рух. Дрогобич, 1994. 193 с.
7. Перепічка Є. Феномен Степана Бандери. Львів: «Сполом», 2008. 763 с.
8. Сич О. Український націоналізм. Традиція і модерн. Івано-Франківськ: «Місто НВ», 2015. 260 с.

9. Бандера С. Перспективи української революції. Мюнхен, 1978. 640 с.
10. Бандера С. Слово до Українських Націоналістів-Революціонерів за кордоном. «На чужині», 1948. 69 с.
11. Мірчук П. Нарис історії ОУН. 1920–1939 роки. 2-є вид., доп. К.: «Українська видавнича спілка», 2007. 540 с.
12. Васюта І. Політична історія Західної України (1918–1939). Львів: «Каменярь», 2006. 335 с.
13. Стахів В. Про українську зовнішню політику, ОУН, Карпатську Україну та політичні вбивства Кремля / Упор. О. Панченко. Гадяч, 2005. 358 с.
14. Кентій А. Нариси історії Організації Українських Націоналістів (1929–1941 рр.). К.: Інститут історії України НАН України, головне архівне управління при Кабінеті Міністрів України, ЦДАГО України, 1998. 200 с.

**UKRAINE'S FOREIGN POLICY GUIDELINES
IN THE THEORETICAL HERITAGE AND PRACTICAL ACTIVITY
OF STEPAN BANDERA IN THE INTERWAR PERIOD OF THE XX CENTURY**

Taras Starodub

*Lviv Polytechnic National University,
Institute of Humanities and Social Sciences,
Department of Political Science and International Relations
Stepan Bandery str., 12, 79000, Lviv, Ukraine*

The article examines the foreign policy guidelines and geopolitical views of Stepan Bandera in the interwar period of the XX century during the national liberation struggles of the Ukrainian people against the Polish and Soviet occupation of Ukrainian lands.

Key words: Bandera, national liberation struggle, foreign policy guidelines, OUN, international politics, nationalism.